

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Araştırma Merkezi

HACI BEKTAŞ VELÎ

Araştırma Dergisi
Research Quarterly

Güz
Autumn 2004/31

ALİ SEYDÎ VE SEYİT ALİ OCAKLARI

Hamza AKSÜT

ÖZET

Bu çalışmada Ali Seydi ve Seyit Ali Ocakları ile ilgili bilgi verilmektedir. Bunlar iki farklı ocaktır; kurucuları da farklıdır. Ali Seydi Ocağı, Dede Garkın grubunda; Seyit Ali Ocağı da Zeynel Ağabeydin(Ağuçan) grubunda yer almaktadır. Her ikisi de Malatya kaynaklı bu ocaklardan Ali Seydi Ocağı Hekimhan ilçesi, Seyit Ali Ocağı da Yazıhan kasabası merkezlidir. Ali Seydi Ocağı'nın üyeleri ve talipleri, Malatya'dan Eskişehir'e uzanan bir alana dağılmıştır.

ABSTRACT

Information on Ali Seydi and Sayyid Ali Families is given in this writing. These are two different families whose founders are also different. Ali Seydi Family is among Grandfather Garkın group whereas Sayyid Ali Family is among the Zeynel Ağabeydin (Ağuçan) group. The origin of both families is Malatya; the center of Ali Seydi Family is Hekimhan district of Malatya and the center of Sayyid Ali Family is Yazıhan district. Members and followers of Ali Seydi Family is scattered in an area which is between Malatya and Eskişehir.

Anahtar Kelimeler: Ali Seydi Ocağı, Seyit Ali Ocağı, Malatya, Alevilik

Key Words: Ali Seydi Family, Seyit Ali Family, Malatya, Alevism

1. ALİ SEYDÎ OCAĞI

Verdiğim ikrarın günleri geldi
Ali Seydi, Şah İbrahim sen yetiş
Yer göğ dua ile hem karar kıldı
Ali Seydi, Şah İbrahim sen yetiş

Dar günümde gelecektiz carıma
Kurt ile kuş dayanmıyor zarıma
Beni hasret koyman nazlı yarıma
Ali Seydi Şah İbrahim sen yetiş¹

Ali Seydi, Dede Garkın grubunda yer alan bir ocaktır. Ocağın günümüzdeki merkezi, Malatya-Sivas sınırında, Hekimhan'ın Akmağara köyünün Darıyeri mezrasıdır. Ocak üyelerinin verdiği bilgiye göre talip köyler şunlardır:

Amasya'da: (Merkez ilçede) Abacı, Tatar, Göndes, Boğazköy

Çorum'da: Söğütözü, Kuyumcuören, Değirmenderesi, Kürkcü, Yalınca, Miste-rovacık, Küre, Laroğlu, Çelebibağı

Yozgat-Yerköy'de: Elmahacı

Eskişehir'de: Kumkuyucu (Kayapınar?)

Malatya-Yazıhan'da: Çermige, Balaban, Fethiye

Malatya-Hekimhan'da: Hasançelebi (Keçemamoğlar, Obuz, Ulugüney mezralarıyla birlikte), Akmağara (Alaallar, Akmağara, Karamuhca, Kurbağalı, Çataltepe mezralarıyla birlikte), Davulku, Bahçedamı

Malatya-Darende'de: Engüzek (yeni adı Ağılbaşı)

Sivas-Ulaş'ta: Sinekli, Sivas-Kangal'da Mamaş, Davulbaz²

Ocak üyeleri, Kahramanmaraş, Kars, Erzurum, Adana, Gaziantep taraflarında da taliplerinin olduğunu belirterek buralarla bağlantının çoktan koptuğunu söylüyor. Dedeler, talip olsa dahi peyik (çağırıcı kişi) gelmeyen köylere prensip olarak gitmediklerini ekliyor.

Ali Seydi, Dede Garkın'ın halifesidir:

Gerek Dede Garkın menkıbesine, gerekse Ocağın mürşidinin Dede Garkın ocağı olması dikkate alınırsa Ali Seydi'nin, Dede Garkın'ın halifesi olduğu açıktır. Dede Garkın menkıbesindeki ilgili bölümler şöyledir:

İbrahim Hacı sığına binmiş, Ali Seydi yılanı, Dirge Baba kurda
Arslanoğlu binmiş arslana Sultan'a ileri sürer
İstikbal ile atı dutun der Numan³ ol ata biner
Ebedî sultan yani erlerini hicapta koyar
At dutulmaz mucizat var ehli hal halden duyar
Yüz bin kerameti vardır çok keramet nakleder...
Öyle görünce biat etdi Şeyh İbrahim Hacı, Ali Seydi heman
Dike Baba Arslanoğlu vasılı Sultan gam
Biat etdi sığını kurban kesdiler subh ü sam⁴

Dede Garkın Mardin'de yaşamıştır:

Gün bu kadar kerameti evliya zuhur eyledi
Mardin'de idi Sultan İbrahim'e halî malum eyledi
Sabah sağır sığını Abdülaziz dağı otlağıdır
Evliyanın türbesinden iki gün ırığıdır.

Edna'nın sözünü ettiği Abdülaziz dağı Suriye topraklarındadır ve sınıra çok yakındır. Dede Garkın'ın türbesi ve zaviyesi, Mardin'in Derik ilçesi ile Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinin sınırı olan Büyük Cırcip çayının Derik tarafındadır. Burası, Viranşehir-Kızıltepe yolunun güneyinde kalmakla birlikte, eski tarihi yolun üzerindedir. 1664 yılında bu tarihi yolu izleyerek seyahat eden *Tavernier*, türbenin bulunduğu yeri şöyle anlatıyor:

"On bir saatlik bir yolculuktan sonra Urfa'dan Dadacardin'e geldik. Burada büyük bir kale vardır; ancak, tamamen haraptır. Yalnızca kabardığı zaman çok genişleyen ırmağın üzerinde, gezginlerin karşıya geçmelerine yarayan uzun ve çok sağlam bir taş köprü vardır. Buradaki köylülerin kayalardaki oyuklardan başka oturacak bir yerleri yoktur. Oradan geçenlere, tereyağı ve peynir ile satışa sundukları öteki emtiayı getirirler."⁵

Dede Garkın'ın halifesi olan Baba Arslanoğlu, Şarki Amid'lidir. Baba Arslanoğlu, *Arslanoğlu obasının babası* anlamında bir addır.

Menkıbesine göre Dede Garkın, yayla dağlarında üç erle karşılaşır. Bunlardan biri Baba Arslanoğlu'dur:

Yayla dağlarında üç ere muayyen eylenür
Bizden artuk evlad kimdür deyü vasfı çağlanur
İbrahim Hacı da der ki Baba Arslanoğlu kalur
Sultan Numan erleriyle hikmetin ayan olur

Menkıbede, erenlerin Dede Garkın'ı karşılaması ise şöyle anlatılıyor:

İbrahim Hacı sığına binmiş, Ali Seydi yılana, Dirge Baba kurda
Arslanoğlu binmiş arslana Sultan'a ileri sürer

Erenler, Dede Garkınla keramet yarışına girer, Dede Garkın'ın üstünlüğünü görüp ona biat ederler:

Öyle görünce biat etdi Şeyh İbrahim Hacı, Ali Seydi heman
Dike Baba Arslanoğlu vasılı Sultan gam
Biat etdi sığını kurban kesdiler subh ü sam⁶

Baba Arslanoğlu'nun üyesi olduğu Arslanoğlu obası, Bismil ilçesi yakınlarındaki Arslanoğlu-i Ülya ve Arslanoğlu-i Süfla köylerinde yaşıyordu.⁷ Bu iki köyün yanında Arslanoğlu zaviyesi vardı. On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre, Yukarı Arslanoğlu köyünde bir, Aşağı Arslanoğlu köyünde iki kişi zaviyedar olduğu için vergiden muaf tutulmuştu.⁸

Arslanoğlu köyleri, Bismil kasabası yakınındadır.

Ocak üyelerinin anlatımına göre Ali Seydi Sultan'ın Dede Garkın'dan el almasının öyküsü şöyledir: Dede Garkın, Şeyh İbrahim ve Ali Seydi Sultan, Hacı Bektaş bize ne zaman görev verecek diye beklerlermiş. Hacı Bektaş bir peyik (aracı) göndererek üç ereni çağırtmış: "Size görev vereceğim ama şartlarım var. Bir şişe suyu havaya atacaksınız, suyu havada durduracaksınız." demiş. Şeyh İbrahim, suyu havada durdurmuş, Ali Seydi Sultan, suyu yere indirerek çoğaltmış, göl durumuna

getirmiş. Dede Garkın, postunu göle atmış, üzerinde yüzmüş. Durumu gören Hacı Bektaş, Dede Garkın'ı, Şeyh İbrahim'e ve Ali Seydi Sultan'a pir olarak yetkili kılmış.⁹

Ali Seydi'nin kimliği konusunda irdelenmesi gereken bir durum vardır. Ocak kurucusu erenler, göçebe terminolojisi gereği, sosyal adlar taşımaktadır. Yukarıda Baba Arslanoğlu hakkında bilgi verirken bu duruma değinmiştik. Başta Hacı Bektaş olmak üzere, Dede Garkın, Baba Kaygusuz, Şeyh İbrahim, Hacı Kureyş gibi erenlerin adları sosyal birer addır. Konuya bu açıdan bakıldığında Ali Seydi'nin de bu tür bir ad olması gerekir. Bu durumda, *Ali Seydi* ya da *Alili* adlı bir Türkmen topluluğunun varlığını ve bu topluluğun Dede Garkın ve Şeyh İbrahim talipleriyle birlikte yaşamış olduğunu belirlemek gerekir. Bu belirlemeyi yaptıktan sonra, Ali Seydi, Alili topluluğunun seyyidi anlamında bir addır, demek gerekir. Ne var ki, Ali adı Alevilik geleneğinin en yaygın adı olduğundan bu adın bireysel bir ad olması da olasıdır.

Alili adlı Türkmen obalarının biri Bozulus Türkmenleri içindeydi. On altıncı yüzyılda Şahkulu adlı bir kethüdanın sorumluluğunda olan bu oba, on bir neferanlıydı.¹⁰ *Tatar-Alilü* adını taşıyan başka bir oba, Yeni-İl Türkmenleri içindeydi ve Ali Seydi Ocağının musahibi olan Şeyh İbrahim Ocağının talibi Selmanlı oymağının bir obasıyla birlikte Kangal yöresinde yaşıyordu.¹¹

Sonuç olarak; Ali Seydi, sosyal bir ad olabileceği gibi bireysel bir ad olma olasılığı da vardır. Ocak kurucusu erenler arasında, bu durum yalnızca Ali Seydi'de vardır. Öteki eren adlarının tümü sosyal birer addır.

Ali Seydi Ocağının musahibi, Şeyh İbrahim Ocağıdır:

Bilindiği gibi dede ocakları arasında musahiplik (ahiret kardeşliği) ilişkisi vardır. Ancak, bu ilişki taliplerdeki gibi bireysel değil, kurumsaldır. Ali Seydi Ocağı üyeleri, ahiret kardeşlerinin Şeyh İbrahim Ocağı olduğu konusunda görüş birliği içindedir.¹²

Ali Seydi Ocağının zaviyelerinden biri Malatya'nın Yazıhan ilçesinin İri-Ağaç (Yir-Ağaç) köyündeydi:

Gerek ocak üyesi dedelerin verdiği bilgiye, gerekse Osmanlı kayıtlarına göre ocağın zaviyelerinden birisi Malatya'nın Yazıhan ilçesinin İri-Ağaç köyündeydi. Ocağın merkezi olan Darıyeri'deki dedeler, Darıyeri'den önceki yurtlarını şöyle belirtmektedir: Horasan, Adıyaman, İri ağaç, Kangal'ın Ceviz köyü, Hasançelebi, Darıyeri.¹³

Ocak üyelerinin anlattığına göre Ali Seydililer, İri ağaç'taki Deli Mehmet'in Düzü

adlı yere yerleşip zaviye kuruyor ve on iki köyü vakıf olarak kendilerine bağlatıyor. Daha sonra, İriağaç'taki bir başka grupla araları açılan dedeler, zaviyeyi bu gruba kaptırmamak için yedi yıl mahkemede uğraşüyor, sonunda mahkemeyi kaybediyor ve Kangal'ın Ceviz köyüne göçüyor.¹⁴

İriağaç köyü, Malatya ovasının kuzeybatısında uzanan sıradağ üzerindedir. Tahrir kayıtlarına göre, bu sıradağ üzerinde batıdan doğuya doğru üç zaviye vardı: Dede Garkın, Ali Seydi, Tenci. Dedegarkın zaviyesi, Zeyve köyündedir ve günümüzde ziyaret edilen yerlerdendir. 1560 yılı tahririne göre Ali adlı bir derviş bu zaviyede görev yapıyordu.¹⁵

Ali Seydi zaviyesinin bulunduğu köyün adı, halkın telâffuzunda ve tahrir kayıtlarında Yir-Ağaç biçimindedir. Yir Ağaç köyü 1560 yılında Ağcedağ nahiyesine bağlı 46 neferanlı bir yerleşimdi. Köydeki on bir kişi, derviş olmaları nedeniyle bazı vergi ve rüsumlardan muaf tutulmuştu. Tutanakta, kadim-üz zamandan vacibü'r-riaye dervişler olduğu ve eski defterlerde de bu vergilerden ve rüsumdan muaf kaydedildikleri belirtilmektedir.¹⁶ Osmanlı kayıtlarında kadim, çok eski, anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla; buradaki zaviyenin on altıncı yüzyıldan çok önce kurulduğu anlaşılmaktadır.

Zaviye dervişlerinin ad listesi şöyledir:Yaratır oğlu Ramazan, Yaratır oğlu Pir Ömer, Yaratır oğlu Halil, Halil oğlu Yaratır, Mehmed oğlu Ali, Mehmed oğlu Dul-kadir, Şaban oğlu Budak, Şaban oğlu Erkulı, Kutludoğmuş oğlu Şahverdi, İbrahim oğlu Emin Beg, İbrahim oğlu Feyyaz.¹⁷

Listedeki adlardan Şahverdi ve Erkulı, geleneksel Alevi adlardan olduğu hâlde, Pir Ömer ve Ramazan adlarının Alevi ad vurma geleneğiyle uyumlu olmaması dikkat çekicidir. Şaban, Ali Seydi Ocağı'nın üç kolundan birinin kurucusu olan Şaban Abdal adını anımsatmaktadır. Listedeki adların Alevi ad vurma geleneğiyle tam uyumlu olmaması, dede grubunun bu tarihten önce Yir Ağaç'tan ayrılmış olduğu biçiminde yorumlanabilir. Ocak üyeleri, daha önce kendilerine ait olan bu zaviyenin kadı kararıyla başka bir gruba verildiğini ve kendilerinin bu nedenle Yir-Ağaç'tan ayrıldığını anlatmaktadır.

Zaviye, 1907 yılı salnamesinde Ali Seydi ziyareti olarak kaydedilmiş ve uzak yerlerden bile buraya çok sayıda ziyaretçi geldiği belirtilmiştir.¹⁸

Ali Seydi Zaviyesi günümüzde bir ziyaretir. İriağaçlılar, ziyaret hakkında şöyle bir efsane anlatıyor: Bir gün köyün suyu kesilir. Köylüler, saf birisine, "Suyun gözüne gir de bak." derler. Adam içeri girer ve bir türlü çıkamaz. Bir zaman sonra dışarı çıktığında, içeride bir kara yılan gördüğünü ve aklının başından gittiğini söyler. Daha sonra yılan suyun gözünden ayrılır ve su akmaya başlar. Köydeki Karayılan

sülâlesinin adı bu kara yılanla ilgilidir. Kara yılanın Ali Seydi olduğu söylenmektedir. Ali Seydi, "Beni arayan burada bulsun." diyerek su oluşuna akıp gitmiş.¹⁹ Karayılan, Ağınsır köyü ile Böğürtlen köyü arasında bir mezradır. İriağaç köyüne uzaklığı yaklaşık on kilometredir.

Efsanedeki yılan motifi, Dede Garkın menkıbesinde de geçmektedir. Yukarıda aktardığımız gibi Ali Seydi, yılanı binerek Dede Garkın'ı karşılamıştır.

İriağaç köyü halkı Alevi inançlı değildir. Ancak, köy halkının eskiden Alevi olduğuyla ilgili çevrede yaygın bir söylenti vardır. Köyden Malatya kentine göçen ancak birkaç aile bu ziyarete kurban kesmektedir. Yüzyıllar önce İriağaçlıların bir bölümü Hasanbadırık'a (Fethiye'nin 1904 yılından önceki adı) göçmüştür. Örneğin; Fethiye'deki Ahmet Çelebiler sülâlesi İriağaç kökenlidir. İriağaç çevresindeki Salıklı, Tahtalı ve Çavuş köylerinde yaşayanların aslında Ali Seydili olduğu söylenmektedir.²⁰

Söylentiye göre, Yir-Ağaç'tan ayrılan ocak üyelerinin bir bölümü Kangal'ın Ceviz köyüne yerleşmiştir. Bir süre sonra buradan ayrılan dedeler, Hasançelebi'ye göçmüştür. Grup, on dokuzuncu yüzyılda Darıyeri mezarına yerleşmiştir.

Ali Seydi Ocağı üyeleri üç gruptur: Kara Abdal, Bal Abdal, Şaban Abdal. Kara Abdal'ın soyundan gelen dedeler Darıyeri'dedir. Darıyeri'deki dedeler yakın zamana kadar Davulku köyündeki Karababa ziyaretinin bulunduğu yörede tarımla uğraşıyordu. Bu ziyaretin adı, büyük bir olasılıkla Kara Abdal'la ilgilidir.

Darıyeri'deki dedelerin taliplerine Karabaşlı denmektedir. Çorum'un Söğütözü köyündeki dedelere Akbaşlı denmektedir ve bunlar Şaban Abdal'ın soyundandır. Söğütözü'den ayrılan Halil Ağa Dede, Mehmet Ali Ağa Dede ve Köse Dede on dokuzuncu yüzyıl ortalarında Hasançelebi kasabasına yerleşmiş ve burada talip edinmiştir.²¹ Öteden beri Bal Abdal Ocağının mürşidi olan Kara Abdal Ocağı, Şaban Abdal Ocağının da mürşitliğini üstlenmiştir.²²

Ocağın tarihini araştırırken talip köylerin tarihini de araştırmak gerekir. Çünkü birçok yerde belirttiğim gibi göçebelik döneminde dedeler ve talipler aynı sosyal yapıda ve aynı coğrafyada yaşıyordu.

Yukarıda sunduğumuz gibi, Amasya'daki talip köylerden birisi Abacı adını taşımaktadır. Abalu adlı bir oba, 1548 yılında Kangal'ın güneybatısındaki Mancılık nahiyesindeki Kızılca kala'da yaylıyordu. Oba, 67 neferan nüfusluydu. 1583 yılı tahririne göre Beğdili boyuna bağlı olan Abalu'nun bir kolu, Karacalu adıyla da anılıyordu ve 82 neferan nüfusluydu. Obanın bir başka kolu, 128 neferanlıydı. 1641'de 168 neferan nüfusa ulaşan oba, Mancılık yöresindeki dört yerde yaylıyordu.²³

Abalu'nu bir başka kolu 1630-31 tahririne göre İmanlı Afşarı içindeydi. Mancılık nahiyesinde yaylayan bu kol, 35 neferanlıydı.²⁴

Kangal'ın Mamaş köyü de ünlü bir Türkmen topluluğunun adını taşımaktadır. Şarki Amid'deki (Diyarbakır'ın Bismil yöresi) köylerden birine ad veren Mamaş obası²⁵ Akkoyunlu devletinde görev üstlenmiş topluluklardandı. Sultan Hamza'nın ordusundaki İlyas ile Buze oğlu Ahmed ve Ali bu obadandı. Ali-yi Mamaş, Sultan Hamza'nın yakını olduğu için Mamaş obası, iç savaşta Sultan Hamza'nın yanında yer almıştı.²⁶

Şarki Amid'deki Mamaş, ilk Osmanlı tahririnde viran olarak kayıtlıdır. Tahrir kaydına göre Mamaş köyü, Çakallı (Çakallü) köyünün yanındadır.²⁷ Akkoyunlu Sultan Hamza, Mamaş (Memaş) obasından Ali'yi, İsfahan Beğ'in üzerine karavul olarak göndermişti.²⁸ Mamaş adlı bir yerleşim, Malatya-Sivas sınırındaki Yama dağları yöresindeydi. Burası Daryeri'ne çok yakındı.²⁹ Mezranın adı günümüze Mamaş Gediği olarak ulaşmıştır. Mamaş'ta Şeyh İbrahimpliler de vardır.

Kangal'ın Davulbaz köyü on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Hristiyan nüfusla meskundü.³⁰ Dolayısıyla, günümüz halkı en azından on sekizinci yüzyılda bu köye yerleşmiştir diyebiliriz. Bu köyde de Şeyh İbrahim Ocağı talipleri vardır.

Amasya'daki Tatar köyü halkının da Kangal yöresi kökenli olması olasılığı vardır. Tatar-Alilü adlı bir oba, Şeyh İbrahim talibi olan Salmanlı oymağının bir obasıyla birlikte yaşamaktadır.³¹ Şeyh İbrahimplilerin ve Ali Seydililerin aynı sosyal ortamda ve coğrafyada yaşadıkları göz önüne alınırsa, Tatar-Alilü obasının Ali Seydi ocağı üyesi olma olasılığı düşünülebilir.

Malatya'nın Yazıhan ilçesindeki Balaban köyü, Halep Türkmenleri içindeki Beğdili boyunun Balaban obasınca³² kurulmuş olmalıdır. Balaban köyü, 1520 ve 1530 tahrirlerinde 41 neferan, 1560 tahririnde 67 neferan nüfusluydu.³³

Sivas'ın Ulaş ilçesindeki Sinekli köyü halkının en azından bir bölümü, Hasançelebi kasabasının batısında yer alan ve şimdi ören yeri olan Çökeç köyü halkındandır. Hasançelebi'deki söylentiye göre Çökeçliler, Sinekli'ye göçmüştür. Çökeç köyü halkının da Ali Seydi talibi olduğu söylenmektedir. Evliya Çelebi, 1655 yılında Çökeç köyünde bir gün konaklamış ve yapıtında bura halkının Türkmen ve Şahseven olduğunu belirtmiştir.³⁴

Hasançelebi kasabası ve bu kasaba halkından kopma olan Davulku köyü halkının oyunlarında ve anlatımlarında Beğdili boyunun adına sıkça rastlanmaktadır. Çorum'daki Çelebibağı köyünün bir bölümü, Hasançelebi'nin batısındaki Bahçedamı köyü kökenlidir.³⁵

Ocağın en kalabalık talip grubunu barındıran Hasançelebi, 1610 yılında menzil noktası olarak kurulmuş ve menzil yakınındaki Eskiköy halkı buraya iskân edilmiştir.³⁶

2. SEYİT ALİ / KIZILDEĞİ OCAĞI

Fethiye'nin Yukarı Tencili mezrasında, günümüzde Kızıldeli adı verilen bir ziyaret ve Kızıldeli ya da Seyit Ali adıyla anılan bir erenin türbesi vardır. 1960'lara dek kerpiçten yapılmış ve bakımsız olan bu türbe, Gözübüyük ailesi tarafından onarılmıştır. Türbenin çevresinde bir mezarlık ve 20-25 metre aşağısında üç göz-lü bir su kaynağı vardır.

On altıncı yüzyıl kayıtlarında burada bir zaviye yer almaktadır. Adı belirtilmeyen zaviyenin dervişleri 1530 yılında yedi kişidir ve Hasanbadrik halkıyla birlikte yazılmıştır. Yukarı Tencili ise Hasanbadrik'in mezrası olarak kaydedilmiştir. 1547 tahririnde on dört nüfusa ulaşan bu derviş grubu Yukarı Tencili mezrasında kayıtlıdır. 1560 tahririnde de on dört kişi olan gruptaki dervişler şunlardır: Pervane'nin oğulları Şah Kulu, Yar Ahmed, İdris Kulu, Yol Abdal, Hasan; Mahmud Abdal'ın oğulları Ali, Veli; Yar Ahmed oğlu Piri; İbrahim oğlu Ahmed; Hüseyin oğlu Bektaş; Veli oğlu Mehmed; Hamza Abdal'ın oğulları Hayran (?), Bayram; Veli oğlu İskender.³⁷

Tenci Ülya köyü ve dervişler için tutulan kayıt, günümüz Türkçesiyle şöyledir: "Adı geçen köy, yol üzerinde olup, adı geçenler çok eskiden beri dervişler ve dervişzadeler olup yoldan gelip gidenlere kazançlarıyla hizmet sunup bu hizmetin karşılığı olarak eski defterlerde bazı vergi ve resimlerden muaf tutulduğu için yeni deftere de bu muafiyet kaydedilmiştir."

Kayıtta adı geçen yol, Osmanlı döneminde Cadde-i Bağdad adı verilen İstanbul-Bağdad yoludur. İlkçağ kaynaklarında bu yol, Halep-Samsun yolu olarak anılmakta ve Kuzey Anadolu'yu Güney'e bağlayan çok önemli bir yol olarak anlatılmaktadır.

1560 yılında tutulan bir kayıta, köy halkının yol üzerinde olmanın yarattığı dezavantajlara dayanamayarak dağıldığı belirtilerek kaçan köy halkının geri çağırılması ve bazı vergi kalemlerinden muaf tutulması karara bağlanmıştır.³⁸

1655 yılında Melek Ahmet Paşa komutasındaki orduyla bu yoldan geçen Evliya Çelebi'nin Hasanbadrikla ilgili verdiği bilgi şöyle:

"Buradan (Hekimhanı menziline) yine doğuya doğru (Güneye doğru olması gerekir.) yedi saat gidip Hasan Badruk köyüne geldik. Malatya sınırındadır, iki yüz

hanelidir. Bir cami ve bir han vardır. Mamur bir köydür. Kışı çok şiddetli olduğundan ve askerın ihtiyacını karşılayamayacaklarını bildiklerinden şehir(?) halkı, evlerini bırakıp dağa kaçmıştı... Bu köy halkı da Şahsevendir...³⁹

İşte bu kadar önemli bir yol üzerinde bulunan ve ünlü bir zaviyesi olan Hasanbadırık'ta bu zaviyenin devamı olan bir dede ocağı vardır. Ne var ki; bu dede ocağının birçok adı vardır ve bu durum, ocağın ve kurucusunun kökenini aydınlatmakta büyük güçlük yaratmaktadır.

Ocak üyeleri, ocağın adının Kızıldeli ya da Seyit Ali olduğunu söylemektedir. Ocağı kuranlar, *Kızıldeli*, *Ali Seydi* ve *Bacı Sultan* adlı üç kardeşmiş. Kızıldeli, savaşçılarıyla birlikte Antalya'ya, oradan da Dimetoka'ya gitmiş ve orada tekke kurmuş. Kızıldeli'nin soyundan olduğunu söyleyen Tencili *Aydoğan* soyadlı aile, ellerinde soy kütüğü ve berat bulunduğunu, bu belgelerin Bağdat seferinde Hasanbadırık'tan geçen Dördüncü Murat tarafından onaylanmış olduğunu iddia etmektedir.⁴⁰ Kısacası, Fethiye'deki ocak üyeleri kendilerini Dimetoka'daki Seyyid Ali Sultanla yani Kızıldeli ile ilgili göstermektedir. Dördüncü Murat ögesini daha sonra tartışmaya bırakarak ocağın hiyerarşideki konumuna göre bu iddiayı ele alalım:

Dede ocakları statüsüne göre Fethiye'deki ocağın ahiret kardeşi (musahibi), Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Basak ve Başkınık köylerindeki Hacım Sultan Ocağıdır. Hacım Sultan Ocağı üyeleri Karaca köyünden gelmedir. Ocağın piri, Mineyik köyündeki Seyit Temiz Ocağıdır.⁴¹ Fethiye'deki ocağın üyesi olan bir dedenin bu konudaki ifadesi şöyle: "Biz Kızıldeli soyuyuz, Kızıldeliler ile Hacım Sultanlılar musahiptir. Bizim pirimiz Karacalardır, mürşidimiz ise Mineyik Ocağıdır. Her ikisi de Zeynel Abidin'e dayanır."⁴²

Musahip olan her iki ocak üyesinin verdiği bilgiden çıkan sonuç, Fethiye'deki ocağın Zeynel Abidin grubunda yer almış olduğudur. Buna göre, Ali Seydi Ocağı ile Fethiye'deki Seyit Ali ya da Kızıldeli Ocağının, kuruluşlarından bu yana farklı iki ocak olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü, yukarıda da belirttiğimiz gibi Ali Seydi Ocağı, Dede Garkın grubundandır. Öyleyse, bu iki ocağın kurucusunun tek bir kişi olduğu söylenemez. Yani Ali Seydi ile Seyit Ali aynı kişi değildir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Ali Seydi Ocağı üyeleri de kendilerini Dimetoka'daki Seyyid Ali Sultanla ilgili gösterme eğilimindedir. Ali Seydililere göre Fethiye'deki ocak, Gözübüyük Ocağıdır.⁴³

Fethiye'deki dede ocağı üyelerindeki belgelerin irdelemesine gelince: Belgeleri okumadığımız için bu konuda fazla bir şey söyleyecek durumda değiliz. Ancak belgelerin IV. Murat tarafından onaylandığı iddiası pek gerçekçi değildir. IV. Murat'ın, Hasanbadırık'a 1635 yılındaki Revan seferi dönüşü ve 1639 yılındaki Bağdat

seferi dönüşünde olmak üzere iki kez uğradığını biliyoruz. Her iki seferin Ruznamesinde Hasanbadırıkla ilgili bilgiler yer almasına karşın söz konusu yetki belgesinin onaylandığına ya da padişahın köy halkıyla herhangi bir temasına ilişkin bir bilgi yer almamaktadır. Ruznamede, Malatya'dan hareket eden ordudaki İçoğlan kullarının, sahrada (Malatya ovasında) cirit oynamasından başka bir ayrıntıya rastlanmamaktadır.⁴⁴

1639 yılındaki Bağdat Seferi Menzilnamesinde ordunun Hasanbadırık'ta kaldığından başka bir ayrıntı yoktur.⁴⁵ Dolayısıyla belgelerin söz konusu padişahça onaylandığına ilişkin bir bilgiyi kabul etmek şimdilik mümkün değildir.

Ocağın kurulduğu yerin adı olan Tencili sözcüğünün kökeni üzerinde de durmak gerekir. Tenci sözcüğünün kökü '*ten*'dir. Bu kökün anlamını saptayabilmiş değiliz. Kökün sonuna gelen '*ci*' eki, sözcüğün bir meslek adı olduğunu belirtmektedir. Nitekim, araştırmacı Ali Rıza Yalçın, Cumhuriyetin ilk yıllarında Güney Anadolu'da Tencili adlı bir gruba rastlamış ve bunların cambazlık, kuyumculuk ve üfürükçülük yaparak geçindiğini belirtmiştir. Araştırmacının kullandığı üfürükçülük nitelemesini, 'duacı' olarak anlamak gerekir. Aynı yapıttaki bilgiye göre, Osmanlı'daki Tencililer, Tencili aşiretinin, tarihi bilinmeyen bir zamanda Malatya taraflarından Batı'ya göçtüğünü ve sekiz obadan oluştuğunu söylemiştir: Karabacak, Süzenli, Başibüyük, Kestelli, Menekarı, Hamzalar, İslameli, Haytalı. Bunlardan Hamzalar, aşiretin Şor Evi, yani yönetici obasıdır.⁴⁶ Araştırmacının derlediği bilgilere göre, Tencililer bir abdal grubudur. Abdal grupları, boyun ya da obanın zanaatkarlarıdır.

Fethiye'deki Tencili ocağı üyesi bir dedenin verdiği bilgiye göre, Tencililer dört obadan oluşmuştur: Süzenli, Ağzibüyükler, Başibüyükler, Tencililer. Bunlardan Süzenliler, İran ve Suriye taraflarına; Ağzibüyükler, Suriye ve Irak'a dağılmıştır. Tencili obası ise, Malatya'dan başlayıp Suriye ve İran'a dek olan alandadır.⁴⁷

İki kaynakta ortak olan obalar, Başibüyük ve Süzenlidir. Tencili obalarından bazılarının Alevi toplulukların Anadolu'daki ilk yurdunda⁴⁸ rastlayabiliyoruz. 1530 yılı tahririne göre, Başibüyük'ün ad bıraktığı yerlerden biri, Siverek sancağının Çaykadan nahiyesindeydi. Aynı sancağın Oşun nahiyesinde Gözübüyük adlı iki yerleşim adı vardı.⁴⁹ Ağzibüyük adlı bir yerleşim, Amid (Diyarbakır merkez) sancağındaydı.⁵⁰ Aşiretin Şor Evi olarak nitelenen Hamzalar'a Bismil yöresini içeren tahrir kayıtlarında rastlamak mümkündür. Hamzalar adlı bir obanın varlığını biliyoruz. Örneğin, Akkoyunlular'daki önemli obalardan biri Hamza Hacı'dur.⁵¹ Topluluğun ad bıraktığı yerlerden biri, Diyarbekir sancağındaki Tercil nahiyesindeydi ve on altıncı yüzyılda Hamza Viranı adını taşıyordu.⁵²

Sonuç

Bu yazıda ele aldığımız Ali Seydi ve Seyit Ali ocakları, farklı iki ocaktır. Bu ocakların kurucuları da farklı erenlerdir. Her iki ocağın üyeleri, hiyerarşideki konumlarını dikkate almaksızın, ocaklarının kurucusu olarak Dimetoka'daki Seyyid Ali (Kızıldeli) Sultan'ı gösterme eğilimindedir. Birisi Dede Garkın, diğeri Zeynel Abidin(Ağuçan) grubunda yer alan bu ocakların kurucusu, Dimetoka'daki Kızıldeli Sultan olamaz. Alevilik konusunda araştırma yapanların bu duruma son derece dikkat etmesi gerekir. Bir yanlış anlamaya meydan vermemek için hemen belirtelim; Kızıldeli Sultan, bu ocakların coğrafyasında yani Malatya'da yaşamamıştır demiyoruz. Tüm Alevi erenler gibi, Kızıldeli Sultan da kuşkusuz, Hacı Bektaş'ın ve öteki erenlerin ilk yurdu olan Kuzey Mezopotamya'dan (Mardin, Diyarbakır, Urfa) gelmiş olmalıdır. Eğer Kızıldeli Sultan, -genel kanıya göre- on dördüncü yüzyılda yaşamışsa, onun değil de atalarının Kuzey Mezopotamya kökenli olduğunu söylemek gerekir.

Ali Seydi Ocağının merkezi Malatya'nın Hekimhan ilçesinin Akmağara köyünün Darıyeri mezarıdır. Burası Malatya-Sivas sınırındadır. Ocak üyeleri ve talip-leri, Malatya'dan Eskişehir'e kadar uzanan bir alana dağılmıştır. Seyit Ali Ocağı, Malatya'nın Yazihan ilçesinin Fethiye kasabasıdır.

DİPNOTLAR

¹ Hüseyin Şahin, "Bir Anadolu Ereni: Kızıl Deli", *1. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri*, Ervak Yayınları, Ankara 1998.

² Kaynak kişiler, Darıyeri mezarından: Ahmet Hamdi Şahin, 1923 doğumlu; Ali Şahin, 1923 doğumlu; Kanber Şahin, 1926 doğumlu; Hüseyin Şahin, 1926 doğumlu.

³ Dede Garkın'ın asıl adı Numan'dır. Dede Garkın, "Garkın boyundan olan dede" anlamında bir addır.

⁴ Rahime Kışlal, Ali Yeşilyurt; *Dede Garkın Şiirler*, s.159-160, Can Matbaacılık, Mersin, 1999.

⁵ Jean Babtiste Tavernier, *Les six voyages en Turquie, en Perse, et aus Indes*, Paris, 1682, C.1, s.152; Nejat Göyünç, *XVI Yüzyılda Mardin Sancağı*, s.25 .

⁶ 28- R. Kışlal, A. Yeşilyurt; a.g.e., s.159-160.

⁷ 29- M. Salih Erpolat, a.g.e., s.74, 75.

⁸ 30- Mehdi İlhan, "Some Notes On The Settlements And Population Of The Sancak Of Amid According To The 1518 Ottoman Cadastral Survey", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XIV, S.25, s. 424, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi yayını, Ankara, 1982

⁹ Kaynak kişi, Hüseyin Akgül Dede, Hasançelebi kasabası doğumlu.

- ¹⁰ Faruk Demirtaş(Sümer), *Bozulus Hakkında*, s.50.
- ¹¹ Aşağıda bu obadan söz edeceğiz.
- ¹² Yukarıda belirtilen kaynak kişi grubu.
- ¹³ Yukarıda belirtilen kaynak kişi grubu. Dedeler, Adıyaman'daki köyü anımsayamadı. Horasan'ın neresi olduğu sorusuna, "İran ya da Irak" biçiminde yanıt veren dedeler, Kerbela'ya da uğradıklarını belirtiyor.
- ¹⁴ Yukarıda belirtilen kaynak kişi grubu.
- ¹⁵ Refet Yinanç, Mesut Elibüyük; *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.140, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1983.
- ¹⁶ Refet Yinanç, Mesut Elibüyük; *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.216
- ¹⁷ Refet Yinanç, Mesut Elibüyük; *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.216
- ¹⁸ Adnan Işık, *Malatya (1830-1919)*, s.380, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 1998
- ¹⁹ Hüseyin Şahin, a.g.m.
- ²⁰ Hüseyin Şahin, a.g.m.
- ²¹ Kaynak kişi, Hasançelebi doğumlu Hüseyin Akgül Dede. Dedenin anlatımına göre, Hasançelebi ağalarıyla Darıyeri'deki dedeler arasında bir anlaşmazlık olmuş, ağalar Çorum'a giderek bu üç dedeyi Hasançelebi'ye getirmiş ve Karabaşlı taliplerin bir bölümüyle birlikte de bu dedelere talip olmuşlardır.
- ²² Yukarıda verilen kaynak kişi grubu.
- ²³ İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri (1548-1663)*, s.243, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yeniçağ Tarihi Kürsüsü Doktora Tezi, İstanbul, 1980
- ²⁴ İlhan Şahin, *aynı tez*, s.198-199.
- ²⁵ M. Salih Erpolat, *XVI. Asırda Diyarbekir Beylerbeyliğindeki Yer İsimleri*, s.75.
- ²⁶ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 90, 98, 111.
- ²⁷ M. Salih Erpolat, *aynı tez*, s.75
- ²⁸ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s.90
- ²⁹ Refet Yinanç, Mesut Elibüyük; *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.226
- ³⁰ İlhan Şahin, *aynı tez*, s.112-113
- ³¹ İlhan Şahin, *aynı tez*, s.232-233
- ³² Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.225, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992
- ³³ Göknur Gögebakan, *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası*, s.247
- ³⁴ Mustafa Nihat Özön, *Gördüklerim*, C. II, s.452, İnkılap ve Aka Yayınevi, İstanbul, 1977
- ³⁵ Yukarıda belirtilen kaynak kişi grubu.
- ³⁶ Hasançelebi ve Davulku köylerinin tarihi için bakınız, Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, s.273-284, 312-313, Art Basın Yayın, Ankara, 2003.
- ³⁷ Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, *Eski Kayıtlar Arşivi*, 142 numaralı *Malatya Defteri* (1560), s.120
- ³⁸ Refet Yinanç, Mesut Elibüyük; *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s. 217-218
- ³⁹ T. Temelkuran, N. Aktaş; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, CÜ.3-4, s .418-419, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1985.

⁴⁰ İsmail Onarlı, "Malatya'nın Fethiye Beldesinde Kızıldeli Sultan Ocağı", *Cem Dergisi*, S. 101, Cem Vakfı Yayın Organı, Mayıs 2001.

⁴¹ Kaynak kişi, Basak köyü-1913 doğumlu Garip Koluvaçık Dede.

⁴² Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.56, 150.

⁴³ Yukarıda belirttiğimiz kaynak kişi grubu.

⁴⁴ Yunus Zeyrek, *IV. Sultan Murad'ın Revan ve Tebriz Seferi Ruznamesi*, s.130, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

⁴⁵ Halil Sahillioglu, "Sultan Dördüncü Murad'ın Bağdad Seferi Menzilnamesi", *Belgeler Dergisi*, S. 3-4, s.32 Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1965.

⁴⁶ Ali Rıza Yalgın, *Cenupta Türkmen Oymakları*, C. II, s.408-409, dzl. Sabahat Emir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977 .

⁴⁷ Hüseyin Şahin, a.g.m.

⁴⁸ Anadolu Aleviliğinin temel kurumlarının oluştuğu coğrafya, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa yöreleridir. Bu, yalnızca benim tespitimdir.

⁴⁹ Mehmet Salih Erpolat, "XVI. Yüzyılda Siverek Sancağında İskan ve Nüfus", s.86, 82, *Tarihte Siverek Sempozyumu Bildirileri*, Elif Matbaası, Şanlıurfa, 2001

⁵⁰ Mehmet Salih Erpolat, *XVI. Yüzyılda Diyarbakir Beylerbeyliğindeki Yer İsimleri*, s.97, Yayımlanmamış doktora tezi, Konya, 1999.

⁵¹ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s.217.

⁵² Mehmet Salih Erpolat, *aynı tez*, s.91.